

DRAGO ŽUPARIĆ

LEZBIJA KAO KNJIŽEVNO-SOCIJALNI KONSTRUKT: RETORIČKO-STRUKTURALNA FUNKCIJA ŽENSKOG LIKA U KATULOVOJ LIRICI

Sažetak

Ovaj rad bavi se interpretacijom Lezbijina lika u Katulovu pjesništvu s ciljem prevladavanja tradicionalne dihotomije između biografskog i formalističkog čitanja. Tema je relevantna jer se uklapa u suvremene filološke rasprave o odnosu fikcije, društvenog konteksta i književne konstrukcije u antičkoj lirici, osobito u kontekstu neoteričke poetike i intertekstualnosti. Autor polazi od hipoteze da nije isključena mogućnost da književni lik temeljen na povijesnoj ličnosti bude i retoričko-strukturalni konstrukt, bez obzira što to nije presudno za istraživanje u ovom radu. Cilj istraživanja jest ponuditi cjelovito tumačenje Lezbije analizom njezine funkcije u poetskom sustavu, umjesto pokušaja identifikacije s povijesnom Klodijom. Metodološki okvir temelji se na višedimenzionalnom pristupu koji obuhvaća intertekstualno-poetičku, društveno-kontekstualnu i retoričko-strukturalnu analizu odabranih Katulovih pjesama. Posebna se pozornost posvećuje utjecaju Sappine lirike, helenističke estetike *leptótēs* i rimskih društvenih normi, kao i retoričkim postupcima poput antiteze, ironije i metričkih varijacija. Rezultati istraživanja pokazuju da Lezbija funkcionira kao dinamično retoričko i semantičko središte Katulova lirskog ciklusa. Ona nije psihološki profiliran lik, nego estetska funkcija koja omogućuje artikulaciju emocionalnih kontrasta, dramatizaciju odnosa između javnog i privatnog te povezivanje rimskog pjesništva s grčkom književnom tradicijom. Zaključno, autor potvrđuje hibridni interpretativni model prema kojem Lezbija predstavlja književni mehanizam koji transformira osobno iskustvo u univerzalnu umjetničku formu i ključni element strukture Katulove lirike.

Ključne riječi: *Gaj Valerije Katul, Lezbija, rimska lirika, neoterici, intertekstualnost, književni konstrukt, rimske društvene norme*

UVOD

Lik Lezbije u Katulovu¹ pjesništvu već je dugo jedno od središnjih pitanja klasične filologije, smješteno između biografskog interesa i poetičke analize. Dosadašnja istraživanja često su oscilirala između pokušaja identifikacije Lezbije s povijesnom Klodijom Metelom i formalističkih tumačenja koja je svode na apstraktnu funkciju lirskog diskursa. Polazeći od pretpostavke da takva binarna opreka ne obuhvaća retoričku i strukturnu funkciju Lezbijina lika, ovaj rad zastupa tezu da Lezbija djeluje kao organizacijsko načelo Katulova lirskog diskursa, čija se funkcija očituje u regulaciji afektivnih kontrasta, metričkih izbora i retoričkih obrata unutar zbirke.

Cilj rada je ponuditi cjelovito tumačenje Lezbijina lika koje nadilazi reduktivne modele čitanja i pokazati kako se u toj figuri ogledaju odjeci drugih tekstova, društvene norme kasne Republike te retoričko-metrički postupci karakteristični za Katulovu liriku. Umjesto potrage za "stvarnom" Lezbijom, istraživanje se usmjerava na analizu njezine funkcionalne uloge unutar pjesničkog sustava – osobito na načine na koje Katul putem te figure artikulira afekte, dramatizira napetost između intime i javnosti te reflektira vlastiti odnos prema grčkoj i rimskoj književnoj tradiciji.

Metodološki, rad se temelji na odabranom korpusu Katulovih pjesama u kojima se Lezbija pojavljuje eksplicitno ili implicitno, s naglaskom na tekstove koji nose ključne emocionalne i stilske prijelome (npr. pjesme: *Catull.* 2, 3, 51, 70, 72 i 85). Analiza se provodi višedimenzionalnim pristupom koji objedinjuje intertekstualno-poetičku, društveno-kontekstualnu i retoričko-strukturalnu perspektivu, čime se omogućuje uvid u slojevitost Lezbijina lika bez oslanjanja na spekulativne biografske rekonstrukcije.

Rad je strukturiran u nekoliko cjelina koje prate navedeni metodološki okvir: nakon teorijsko-metodološkog uvoda razmatra se intertekstualno-

¹ Gaj Valerije Katul (lat. *Gaius Valerius Catullus*, Verona, oko 84.–54. pr. Kr.) potječe iz veronske ugledne obitelji i djeluje u književnom krugu neoterika, pjesnika koji u rimsku poeziju unose aleksandrijsku estetiku, kult formalne vještine i osobnog izraza. Njegova sačuvana zbirka od 116 pjesama obuhvaća kratke lirike, invective, epilijske i elegijske kompozicije, a najpoznatiji je po ciklusu pjesama posvećenih Lezbiji, u kojima spaja grčku lirsku tradiciju, rimsku društvenu stvarnost i izrazito osobni ton.

-poetička razina, potom društveno-kontekstualna dimenzija Lezbijina lika, dok se u završnom analitičkom dijelu ispituje njezina retoričko-strukturalna funkcija unutar lirskog ciklusa. Zaključna rasprava sintetizira rezultate i predlaže hibridni interpretativni model kao najprimjereniji za razumijevanje Lezbijina statusa u Katulovu pjesništvu.

U tom kontekstu, istraživanje se temelji na sljedećim pitanjima:

- 1) Na koji način figura Lezbije funkcionira kao funkcionalno i retoričko središte Katulova lirskog ciklusa, umjesto kao psihološki ili biografski lik?
- 2) Kako se intertekstualni, društveno-kontekstualni i metričko-retorički elementi međusobno prepliću u oblikovanju Lezbijina statusa unutar rimskog pjesničkog diskursa?

Aktualnost teme proizlazi iz suvremenih filoloških rasprava koje sve više propituju odnos između fikcije i društvene stvarnosti u antičkoj lirici. U kontekstu interesa za međutekstovne odnose i povijest emocija, Lezbija se pokazuje kao osobito pogodno mjesto za istraživanje mehanizama rimskog lirskog diskursa i njegova kulturnog utemeljenja.

U tom smislu, ovaj rad nastoji pokazati da Lezbija ne funkcionira samo kao tematski objekt lirskog diskursa, nego kao njegov strukturni regulator.

1. METODOLOŠKI I TEORIJSKI OKVIR

Analiza Katulova prikaza Lezbijina lika zahtijeva metodološki okvir koji povezuje književnopovijesnu perspektivu s komparativnim i retoričkim čitanjem teksta. Kako Katulova poezija nastaje unutar estetskoga sustava oblikovanog helenističkom poetikom, rimskim društvenim normama i vlastitim lirskim konvencijama, potreban je višedimenzionalan pristup koji može obuhvatiti složenost njegova pjesničkog svijeta. U nastavku se stoga razmatraju četiri temeljna segmenta metodološkoga pristupa.

Intertekstualno-poetički pristup – Promatramo li Katulovu liriku kroz prizmu književnih uzora, jasno uviđamo kako su motivi i modeli iz drugih djela utkani u lik Lezbije. Njegova obrada Sapfina fragmenta 31 u pjesmi 51

(*Ille mi par esse deo videtur...*) ključni je dokaz utjecaja grčke lirike na oblikovanje rimskoga ljubavnog govora. Katul preuzima Sapfin opis tjelesne izbezumljenosti, ali ga retorički reorganizira, osobito zamjenom sapfičke participijalne strukture (φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν) latinskom konstrukcijom “ravnim bogu čini se meni” (*ille mi par esse deo videtur*), čime subjektivni doživljaj postaje objekt retoričke artikulacije.

Osim na Sapfu, Katul se oslanja i na aleksandrijsku poetiku, prvenstveno na Kalimahov ideal *leptótēs* (grč. λεπτότης) koji slavi sažetost, istančanost i formalnu preciznost.² U pjesmama poput druge i treće (o vrapcu), Lezbija nije tek narativni lik, već suptilna prisutnost koja pokreće emocionalni naboj tih minijatura. Takav postupak potvrđuje da njezin lik nije oblikovan kao obična priča, već kao estetizirana književna tvorevina. Gledano šire, Lezbija je neodvojiva od neoteričkog programa: ona ne služi zrcaljenju stvarnosti, već otvara umjetnički prostor u kojem se afekti oblikuju prema drevnim obrascima.³

Društveno-kontekstualni pristup – Rimski aristokratski krugovi nezaoobilazan su okvir za tumačenje Katulova pjesničkog svijeta. Premda se Lezbija ne mora posve podudarati s povijesnom Klodijom, njezin je književni lik izgrađen unutar vrijednosnog sustava kasne Republike, određenog strogim kategorijama kao što su *dignitas*, *pudor*, *fides* i *levitas*.⁴

U pjesmama 37, 40 i 58, gdje se pjesnik obrušava na suparnike ili aludira na glasine o Lezbijinu ponašanju, vidljivo je da se njezin lik oblikuje prema tadašnjim predodžbama o aristokratskoj ženi. Bez obzira na to odražavaju li ti stihovi stvarne događaje, oni potvrđuju da je ženska seksualna samostalnost bila podložna muškom nadzoru i tumačenju. Lezbija se, dakle, ne pojavljuje kao puka biografska činjenica, već kao figura definirana društvenim konvencijama.

² Bing 1988, str. 83–89. Bing ističe kako Katul, uz sapfičke elemente, usvaja aleksandrijsku poetiku preko Kalimaha, s naglaskom na *leptótēs* kao vrijednost kratkoće, profinjenosti i formalne preciznosti. Ovo se ogleda u Katulovim kratkim, izbrušenim formama koje nasljeđuju Kalimahov program iz *Aetia*-prologa i epigrama.

³ D. F. S. Thomson i Gaius Valerius Catullus, 2003, str. 5–6. (uvod “Lesbia”). Thomson kontekstualizira Lezbijinu ulogu unutar uvodnih rasprava o Katulovom životu i poetskom krugu.

⁴ O moralnim kategorijama rimske aristokracije vidi: Edwards, 1993, str. 34–45.

Takav pristup ne traga za stvarnom ženom, već istražuje kako pjesnički tekst prihvaća, preinačuje ili pak ironizira norme aristokratske zajednice. Time se jasnije ocrtava kulturna podloga Katulova diskursa, ali i značenje koje Lezbijina pojava ima u rimskom javnom prostoru.⁵

Retoričko-strukturalni pristup – Retorička analiza otkriva da Katul ne gradi lik Lezbije deskripcijom, već uporabom retoričkih figura. U pjesmama 70, 72 i 85 ona postaje žarište antiteza, paradoksa i naglih obrata – više motivska poluga nego psihološki profiliran lik.⁶

Katulova sintaktička sažetost, vidljiva u kratkim parataktičkim rečenicama, elipsama i naglim rezovima, dodatno naglašava emocionalnu hitnost i izravnost iskaza. Važnu ulogu igra i metrika: dok hendekasilabi pogoduju brzini i neposrednosti, elegijski distih omogućuje refleksivnost i odmak.

Sve to upućuje na to da Lezbija u Katulovu pjesništvu ne funkcionira kao narativno razvijen lik, nego prvenstveno kao retoričko žarište lirskog izraza. U pjesmi 85 (*Odi et amo*) ona se pojavljuje tek kao implicirani uzrok duševnog rascjepa, čime se još jednom potvrđuje njezin status retoričke funkcije, a ne stvarnog psihološkog subjekta.

Teorijska polazišta

Teorijsko uporište analize čine četiri suvremena pristupa. Prvenstveno, teorija lirskog subjekta (Fitzgerald) u prvi plan stavlja dramsku dimenziju i performativnost lirskoga “ja”, odbacujući autobiografsku doslovnost.⁷ Na to se nastavljaju rodne studije (Greene, Skinner), prema kojima su ženski likovi u rimskoj ljubavnoj lirici tekstualne tvorevine uvjetovane muškim

⁵ B. Skinner, 2003, str. 23–45; 112–130; 200–215. Skinnerin rad naglašava kontekstualnu interpretaciju umjesto biografskog traženja.

⁶ Quinn vidi Lezbiju kao poetski instrument za istraživanje afekata (Quinn, 1972, str. 160–190). Quinn u poglavlju 2 (*The Lesbia Poems*) detaljno raspravlja o pjesmama 70, 72 i 85 unutar konteksta emocionalnih preokreta i stilskih figura.

⁷ Fitzgerald, 1995. Teorija se posebno razrađuje u poglavljima 2–5 (str. 36 za *deliciae*) te poglavlju 7 (str. 169 za “ruse of the victim” i transcendentnost poetskog diskursa). To potvrđuje da Fitzgerald eksplisitno odbija autobiografsku transparentnost u korist dramske dimenzije.

pogledom i društvenim konvencijama.⁸ Teorija fikcionalizacije (Ricoeur, Cohn) ključna je za razlikovanje empirijskog autora od lirskoga glasa te za analizu postupaka kojima se iskustvo preobražava u fikciju,⁹ dok intertekstualna teorija (Genette, Conte) književnu tradiciju definira kao dinamičan sustav odnosa, a ne puki niz imitacija. Sinteza ovih perspektiva omogućuje cjelovit uvid u Katulovo pjesništvo i tumačenje Lezbijina lika kao višeslojne književno-socijalne i retoričke konstrukcije.¹⁰

2. POETIČKO-INTERTEKSTUALNA RAZINA: HELENISTIČKI MODELI I NEOTERIČKA ESTETIKA

Dimenzija odnosa prema drugim tekstovima u Katulovoj lirici presudna je za razumijevanje oblikovanja Lezbije kao tekstualne figure. Njezina je uloga neodvojiva od grčkih književnih tradicija na koje se Katul svjesno nastavlja, preobličujući ih u skladu s rimskim kulturnim i estetskim očekivanjima. U nastavku se razmatraju tri ključna segmenta te poetike: nasljeđe Sapfine lirike, aleksandrijska estetika i neoterička strategija.

2.1. *Sapfa kao arhetip intimne lirike i transpozicija ženskog glasa*

Katulova pjesma 51 jedan je od najvažnijih primjera prožimanja grčko-rimske književne tradicije. U njoj pjesnik preuzima ključne sastavnice

⁸ Greene naglašava da su ženske figure tekstualne projekcije muškog erotskog subjekta, gdje dominacija nije samo seksualna već i narativna, potkopavajući muški moral i socijalni status. Glavna teza se razrađuje u uvodnim poglavljima (npr. "The Catullan Ego", str. 4–5) i kroz analize pojedinačnih pjesama Katula (str. 8, 72, 76), gdje se fragmentacija muškog subjekta povezuje s konstrukcijom ženskih likova (Greene, 1998).

⁹ Paul Ricoeur raspravlja o fikcionalizaciji iskustva primarno kroz pojam *mise en intrigue* (konfiguracije), koja pretvara prefigurirano iskustvo svakodnevnog života (mimesis I) u strukturirani narativ fikcije (mimesis II) (Ricoeur, 1983, str. 85–92 i 137–150).

Ova distinkcija omogućuje analizu kako tekst preobražava iskustvo u fikciju, s Cohnovom dopunom u: Cohn, D., 1988. *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*, za lirsku poeziju; Ricoeur se fokusira na naratologiju bez doslovnog "lirskog glasa".

¹⁰ Genette, 1982, poglavlja 1–2, str. 7–45, uvodi pojmove hipertekst (tekst B transformiran iz teksta A) i paratekst, gdje tradicija postaje "palimpsest" slojeva odnosa. Conte i Segal, 1986, 1–35., tumače *imitatio* kao retorički oblik odnosa prema tradiciji, a ne u smislu moderne originalnosti.

Sapfina fragmenta 31: motiv tjelesne izbezumljenosti, gubitak daha i glasa, fiziološke reakcije na ljubavni zanos te dramatizaciju erotskog pogleda. No, dok Sapfa opisuje ženski subjekt preplavljen prisutnošću voljene osobe, Katul tu strukturu transponira u muški lirski kontekst. Time Sapfina intimnost postaje građa za novu lirsku formu, a ne autobiografski model.

Čar ljubavi¹¹

Bozima nalik čini mi se onaj
kojino na sprama tebi smije da
sjedi i izbliza sluša te kako
umilno zboriš
i ljupko se smješiš, što mi u grudim'
toliko cijelo uzbuni srce.
Čim pak ugledam tebe, namah mi glas
u grlu zapne,
jezik zanijemi meni, a nježni mi,
čitavim tijelom, potekne ljubavni
žar, oč'ne vidim ništa, uši
silno mi šume,
znoj me obliva, drhtanje čitavu
oduze mene, od trave žuća sam,
pa mi se učini da ću za malo
umrijeti jedna.

(Sappho, fragment 31)¹²

Prisutnost drage

Ravnim bogu čini se meni, ili
čak i većim, ako se smije reći,
onaj koji pred tobom stalno sjedi,
gleda te, sluša
smijeh tvoj slatki: sva su mi čula jadnom
zatravljenja. Lezbijo, čim sam tebe
ugledao, od onda nemam više,
Lezbijo, glasa,
jezik mi se koči, a oganj nježni
tijelo mi obuzima, uši ječe
zvonjavom, i pokriva noćna tmina
oba mi oka.
Dokolica,¹³ Katule, tebe muči
tad si mahnit, težiš za nedostižnim.
Dokolica kraljeve nekoć skrha,
gradove moćne.

(Catull. 51)¹⁴

Prijenos sapfičkog ženskog glasa u mušku perspektivu kod Katula predstavlja temeljni poetički zahvat, a ne običnu formalnu imitaciju: kod Katula prepoznavamo helenističku stilsku profinjenost, ali bez izvorne sapfičke introspekcije i ženske emocionalne autonomije. Njegova verzija stvara hibridnu subjektivnost u kojoj se grčki senzibilitet prožima s rimskom retoričkom disciplinom.

¹¹ Prijevod je prema grčkom izvorniku: Sappho et Alcaeus, 1971, Fragment 31.

¹² Prijevod prema: Višić, 2008, str. 159–160. Posljednja strofa predmet je velike filološke rasprave – neki su je smatrali interpolacijom ili zasebnim fragmentom, dok ju je ispravno (u skladu s modernim čitanjima) tumačiti kao namjerni “rimski” kontrapunkt.

¹³ “Dokolica” (*otium*) ovdje funkcionira kao točka gdje rimski moralni okvir (i svijest o propasti “kraljeva i gradova”) prekida i disciplinira helenističku/sapfičku senzibilnost. *Otium* kod Katula nije samo dokolica već i prostor za stvaranje poezije, ali i prostor opasnosti (poveznica s helenističkim trudom/mukom, ali u rimskom moralnom ključu).

¹⁴ Svi prijevodi Katulovih pjesama su prema: Škiljan, 1987.

Vrijedi istaknuti da se Sapfa u helenističkoj i rimskoj recepciji već čitala prvenstveno kao autorica sentimentalne ljubavne lirike, a ne kao povijesna ličnost.¹⁵ Katul taj recepcijski obrazac u potpunosti prihvaća. Lezbija se tako pojavljuje kao utjelovljenje sapfičkoga lirskog idealizma, ali unutar rimskog okvira koji taj idealizam podvrgava retoričkoj napetosti i društvenim normama.

Najvažniji interpretativni pomak događa se upravo u završnoj strofi, gdje Katul napušta sapfički model pasivne afektivne obuzetosti i uvodi izrazito rimsku kategoriju “dokolice” (*otium*). Time ljubavna izbezumljenost prestaje biti samo fiziološko-emocionalno stanje i postaje predmet moralne refleksije. Dok je kod Sapfe erotska dezorijentacija krajnja točka iskustva, kod Katula ona biva naknadno interpretirana kao posljedica dokolice, koja razara samokontrolu i vodi prema propasti. Ovaj obrat potvrđuje da sapfički senzibilitet u rimskom kontekstu ne može ostati autonomni model subjektivnosti, nego biva podvrgnut vrijednosnom sustavu koji inzistira na samodisciplini i društvenoj odgovornosti. Ovdje se najjasnije očituje hibridna narav Katulova lirskog subjekta: on preuzima helenistički jezik afekta, ali ga istodobno nadzire rimskim moralnim diskursom, čime se stvara napetost između emocionalnog iskustva i kulturne samosvijesti.

Nadalje, ovu je transpoziciju iz ženske (sapfičke) u mušku (katulovsku) perspektivu izrazito važno sagledati i kroz prizmu zadanih rodni uloga. Uvođenjem i naglašavanjem pogubnosti dokolice (*otium*), u katulovskom se diskursu implicitno očituje tradicionalna percepcija muškarca kao aktivnog dionika javnog života i, u najširem smislu, “osiguravatelja sredstava”. Prepustiti se ljubavnoj izbezumljenosti za muškog subjekta ne znači samo gubitak emotivne kontrole već i potencijalno napuštanje utilitarne, egzistencijalne uloge. Značajno je pritom uočiti da ovaj arhetip muškarca kao “osiguravatelja” egzistira gotovo univerzalno – neovisno o konkretnom društvenom statusu, hijerarhijskom položaju, pa i povijesnom vremenu – čime nadilazi isključivo rimski aristokratski okvir. Refleksija o tom rodno uvjetovanom strahu od dokolice otvara plodan prostor za širenje područja

¹⁵ Najčešće Sapfu sentimentalno interpretiraju Horacije, Ovidije i Longinus (pseudo-Longinus).

istraživanja te nudi mogućnost daljnje teorijske nadogradnje nalaza iz ovog rada, posebice u smjeru komparativnih i dijakronijskih studija maskuliniteta i emocija u antičkoj književnosti.

2.2. Aleksandrijska estetika *leptótēs*-a i poezija minijature

Aleksandrijski pjesnici, ponajprije Kalimah i Teokrit, utemeljili su poetiku kojoj je središnji estetski kriterij bio *leptótēs* – istančanost, suptilnost i formalna elegancija.¹⁶ Katul, kao pripadnik neoteričkog kruga, svjesno prihvaća te ideale, što je osobito vidljivo u kratkim pjesmama posvećenima Lezbiji, poput druge i treće (*Passer...; Lugete...*).

U tim stihovima Lezbija nije izravno opisana, već tek naznačena; ona pokreće lirsku emociju, ali njezin lik nije oblikovan mimetički.¹⁷ Središte pjesme postaje minijatura – vrapčić, igra ili gesta – dok Lezbija ostaje “odsutna prisutnost”, figura čija se snaga iščitava tek u lirskim tragovima.

Slijedeći aleksandrijsku sklonost mikrodetalju i intimističkom prizoru, Katul gradi Lezbiju kao katalizator ugođaja, a ne kao stvarnu povijesnu osobu. Profinjenost izraza i kompozicijska sažetost, bliska aleksandrijskom epigramu, dodatno potvrđuju da Lezbija ne funkcionira kao individualizirani karakter, nego kao regulator retoričke ekonomije pjesme, jer njezina implicitna prisutnost određuje raspodjelu afektivnog intenziteta, sintaktičke kondenzacije i metričke organizacije iskaza.

2.3. Intertekstualno preoblikovanje u kasnijim pjesmama: od senzibiliteta prema retorici

Katulov odnos prema helenističkoj tradiciji u kasnijim se pjesmama, osobito u 70., 72. i 85., zamjetno mijenja. U tim stihovima nekadašnji sapfički senzibilitet i estetika *leptótēs*-a ustupaju mjesto zgusnutom, epigramskom izrazu.

¹⁶ Bing (poglavlje 2 “Callimachus’ Poetics”) analizira *leptótēs* kao ključni kriterij aleksandrijske estetike, uspoređujući Kalimaha i Theokrita (npr. *Idyll* 13), gdje se profinjenost očituje u kratkoći, učenošći i izbjegavanju vulgarne grandioznosti (Bing, 1988, str. 50–75).

¹⁷ Grč. *mimēsis* (μίμησις) = oponašanje, nasljedovanje. Važan je filozofski pojam. Kod Platona označava umjetnost kao prikaz stvarnosti, a kod Aristotela prirodnu sklonost učenju oponašanjem; snažno je utjecao na rasprave o umjetnosti i književnosti.

U pjesmi 70 Lezbija je svedena tek na povod za razbijanje iluzije o ljubavnoj stabilnosti, čime Katul nastavlja grčku tradiciju epigrama obilježenu ironijom i susprezanjem patosa.

*Nulli se dicit mulier mea nubere malle
quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
Dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti,
in vento et rapida scribere oportet aqua.*

(Catull. 70)¹⁸

Žena mog srca kaže da ni za kog osim za mene ne bi pošla, ni sam kad bi je snubio Zeus.

Kaže; no žena što kaže strastvenu zaljubljeniku u zrak, u brzice tok možeš zapisati to.

Pjesma 72 preuzima helenističku antitezu “nekad – sad”, ali je smješta u rimski kontekst koji pojačava emocionalni učinak. Osobito je značajna uporaba komparativa *vilior* i *levior*, koji ne označavaju samo emocionalno razočaranje nego i retoričku degradaciju objekta ljubavi. Dok *vilior* implicira gubitak vrijednosti, *levior* priziva rimski moralni koncept *levitas*, povezan s nestalnošću i nepouzdanošću, čime Lezbija prestaje biti predmet erotske idealizacije i postaje znak moralne diskvalifikacije.

*Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
Lesbia, nec prae me velle tenere Iovem.
Dilexi tum te non tantum ut vulgus amicam,
sed pater ut natos diligit et generos.
Nunc te cognovi: quare etsi impensius uror,
multo mi tamen es **vilior** et **levior**.
‘Qui potis est?’ inquis. quod amantem iniuria
talis cogit amare magis, sed bene velle mi-
nus.*

(Catull. 72)

Ti si govorila, Lezbijo, nekad da Katula samo / znaš, i da Jupiter sam nije toliko ti drag. / Tad si mi značila više no dragana prostome puku, / koliko ocu sin znači i ljubljani zet. / Sad sam upoznao tebe, i premda žudim još žešće, / za mene sasvim si **lak, bezvrijedan** odsada plijen.

“Kako je moguće?” pitaš. Kad ljubim, nepravda takva / čula povećava žar, cijenim sve manje te ja.

U pjesmi 85 helenistički su afektivni motivi radikalno sažeti u dvije strogo izbrušene rečenice (*Odi et amo*), u kojima Lezbija nije prikazana, već se njezina prisutnost samo podrazumijeva.

¹⁸ Ovi stihovi pripadaju jednoj od najpoznatijih Katulovih “kratkih” pjesama (*nugae*) o Lezbiji, u kojoj pjesnik na sažet i gotovo epigramski način problematizira vjerodostojnost njezinih izjava. Lezbija tvrdi da se ne bi udala ni za koga osim za njega – čak ni kad bi je sam Jupiter prosio – no, Katul odmah uvodi distancu i ironiju. Ističe da riječi koje žena govori zaljubljenom muškarcu nisu čvrste ni trajne, nego prolazne poput zapisa povučenih po vjetru ili brznoj vodi. Pjesma tako u samo nekoliko stihova spaja intimnost, razočaranje i skeptičan pogled na ljubavne zakletve. Latinski tekst prema: Catullus, ed. Goold, 1983.

*Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris. Mrzim i ljubim. Zašto je tako, možda me
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.* pitaš.

(*Catull. 85*)¹⁹ Ne znam, no tako da jest, osjećam, mučim
se sav.

Intertekstualnost ovdje ne služi sentimentalnom oponašanju, već strukturiranju teksta. Preobličujući grčke predloške u ekonomični izraz rimske lirike, Katul potvrđuje da je Lezbija u potpunosti konstrukcija unutar pjesničkog sustava.

2.4. Neoterička poetička strategija i Lezbija kao poredbeno žarište

Promatramo li Katulovu pjesničku praksu u kontekstu rimske književnosti 1. stoljeća pr. Kr., postaje jasno da je oblikovanje Lezbijina lika neodvojivo od poetike “novih pjesnika” (*poetae novi*). Taj krug, kojem su uz Katula pripadali Calvo i Cinna, zagovarao je radikalno odmak od tradicionalne epske monumentalnosti i retoričke patetike, nastavljajući se na helenističke uzore, posebice na Kalimahov program iz *Aetija*.

Neoterička estetika počivala je na nekoliko temeljnih načela. Prvo, poezija je morala biti kratka, zgusnuta i dotjerana, slijedeći Kalimahov ideal *leptótēs*-a (tankoćutnosti i profinjenosti stila). Drugo, neoteričari su težili *poikiliji* (grč. ποικιλία/*poikilia*) – raznovrsnosti i detaljnoj motivskoj obradi, izbjegavajući linearno širenje naracije. Treće, inzistirali su na gustoći književnih referenci: pjesma je trebala stupati u dijalog s tradicijom kroz preobrazbu, a ne kroz puko oponašanje. Četvrto, razvili su visoku razinu stilske samosvijesti u kojoj pjesnikov glas i lirski subjekt nisu bili autobiografski iskazi, već formalne estetske kategorije.²⁰

¹⁹ Pjesma *Odi et amo* često se interpretira kao ekstremni primjer lirskog paradoksa, gdje se emocionalna fragmentacija izražava radikalnom ekonomijom jezika. Njena struktura, sastavljena od samo dvije kratke rečenice, ukida narativnost i fokusira se isključivo na afektivni raspon između mržnje i ljubavi, bez kontekstualizacije ili likovne prisutnosti Lezbije. U tom smislu, pjesma funkcionira kao retorička kondenzacija afekta, ne zahtijevajući dramski prikaz voljene osobe.

²⁰ *Neoterici* (Katul, Cinna) oblikuju lirski subjekt gustoćom književnih aluzija i stilističkim igrima, transformirajući osobno u umjetničko (*docta carmina* – učene pjesme), što kontrastira s arhajskom autobiografskom lirikom (Wiseman, 1985, str. 147–150).

Lezbija se savršeno uklapa u taj poetski okvir. Ona nije psihološki razrađen lik niti rezultat deskriptivnih postupaka, već funkcionalna figura koja omogućuje promjene motiva i tonova. Budući da nije vezana uz fiksne biografske koordinate, slobodno se kreće između različitih stilskih registara – nježnosti, ironije, invektive i patosa – bez potrebe za pripovjednim obrazloženjem. Upravo je ta retorička gipkost čini ključnim elementom Katulove poetike.

Njezina književna povezanost, vidljiva u aluzijama na liričare s otoka Lezba, dodatno potvrđuje da je Lezbija figura s književnim rodoslovljem. Katul ne preuzima samo sapfičku metriku i retoriku afekata već i samo ime *Lesbia*, čime priziva Sapfu i stvara svjesnu mrežu književnih poveznica. Time Lezbija postaje komparativno sjecište koje povezuje Katulovu poeziju s helenističkim svijetom, ali i retoričko središte oko kojeg se organizira emocionalna i stilaska dinamika zbirke.

Naposljetku, Lezbija kao figura pruža Katulu prostor za dramaturgiju emotivnih lomova; od početne nježnosti do kasnije gorčine i paradoksa. Taj proces nije biografska kronologija, već kompozicijski mehanizam: Lezbija se ne razvija kao samostalan psihološki lik, nego kao funkcionalni element koji omogućuje transformaciju lirskog subjekta. Takva funkcionalnost pokazuje koliko je njezin lik prilagođen neoteričkom stilskom programu i pjesničkim idealima toga doba.

Drugim riječima, Lezbija je pomno osmišljen književni konstrukt koji odgovara zahtjevima kratkoće, profinjenosti, književnih referenci i emocionalne promjenjivosti. U tom smislu, ona postaje jedno od najprepoznatljivijih i najfunkcionalnijih žarišta Katulova lirskog sustava.

Zaključno, analiza sugerira da se Lezbija oblikuje kao figura čije se značenje neprestano prelama kroz sapfičke, aleksandrijske i neoteričke modele. Ona se ne razvija kao psihološki lik, već djeluje kao estetska funkcija koja spaja različite tradicije i stilske izraze. Upravo ta tekstualna fluidnost čini je idealnim polazištem za razumijevanje društveno-kontekstualnih aspekata njezina oblikovanja u rimskom kulturnom okruženju.

3. DRUŠTVENO-KONTEKSTUALNA RAZINA: LEZBIJA I ARISTOKRATSKE NORME RIMSKOG DRUŠTVA

Tumačenje Lezbijina lika zahtijeva temeljito razumijevanje društvenih normi i kulturnih očekivanja koja su definirala rimski aristokratski milje kasne Republike. Katul ne stvara izvan društvene stvarnosti; premda njegova lirika ne oponaša doslovno događaje, ona sudjeluje u diskurzivnim obrascima koji određuju način na koji se ženski lik oblikuje i percipira. U nastavku se stoga razmatraju tri ključna aspekta: moralne vrijednosti, društvena uloga žene te odnos između javnog i privatnog diskursa.

3.1. *Moralna slika rimskog aristokratskog društva*

U rimskom aristokratskom društvu moralne su kategorije bile temelj društvene procjene i osobnog identiteta. Pojmovi kao što su *dignitas* (ugled), *pudor* (čednost, moralna suzdržanost), *fides* (vjernost) i *levitas* (lakomislenost, nestalnost) presudno su utjecali na prosudbu karaktera, osobito kad je riječ o ženama iz visokih slojeva.²¹

Antički izvori žene često prikazuju kao čuvarice obiteljskog ugleda. Primjerice, Ciceron u govoru *Pro Caelio* opisuje Klodiju, ženu Kvinta Cecilija Metela Celera, kao prijetnju društvenom poretku, pri čemu ona ne funkcionira kao stvarna povijesna osoba već kao retorički konstrukt.²² Sličan kulturni obrazac odražava i Katulova Lezbija: ona je figura putem koje se moralno vrednuje ne samo pojedinac već i šira zajednica.

²¹ U rimskom aristokratskom miljeu moralne kategorije poput *dignitas* (ugled), *pudor* (stid, moralna samostegnutost), *fides* (vjernost) i *levitas* (uglađenost, glatkoća) bile su temelj društvene percepcije i osobnog identiteta, osobito za žene visokih slojeva. Edwards, 1993, str. 34–62. (pogl. 1, “A moral revolution? The law against adultery”) i str. 63–97. (pogl. 2, “Mollitia: reading the body”), analizira ove pojmove u kontekstu Lex Julia de adulteriis, gdje *pudor* i *fides* čuvaju žensku *dignitas*, dok *levitas* (lakomislenost, prevrtljivost/nestalnost) označava moralnu slabost (npr. str. 49–55).

²² Marcus Tullius Cicero et al., 1905, *Pro M. Caelio oratio*, str. 30–31; 50–53. Ciceron koristi iste retoričke strategije demonizacije Klodije kao Katul u svojim invektivama, čime se potvrđuje teza da je “Lezbija/Klodija” diskurzivni konstrukt muškog pogleda, bilo u sudnici, bilo u poeziji. Ciceron je nazvao Klodiju Metelu (*Clodia Metelli*) imenom *quadrantaria* – “djevojčura za četiri pare”, što je bila cijena posjeta javnim kupalištima.

U pjesmi 72 (*Dicebas quondam...*) Lezbija napušta okvire tradicionalne rimske *fides*, dok u pjesmi 70 (*Nulli se dicit...*) postaje primjer ženske nestalnosti (*levitas*). Pjesnik time ne iscrtava psihološki profil već aktivira uvriježene kulturne stereotipe o ženskoj nepouzdanosti. Katul koristi rječnik političkih saveza (*amicitia, foedus*) za opisivanje ljubavne veze, čime dodatno pojačava socijalni aspekt “izdaje” kada ga Lezbija napusti.

3.2. Lezbija kao socijalno obilježena figura

U rimskoj su kulturi žene, osobito pripadnice viših slojeva, bile podvrgnute strogim društvenim normama. Njihov se ugled neraskidivo vezivao uz obiteljsku čast i politički status muških srodnika,²³ pa je ženska seksualnost imala i političku težinu: svaka glasina ili insinuacija mogla je ozbiljno narušiti ugled čitave obitelji.

Katul je te dinamike bio itekako svjestan. U pjesmi 37 (*Salax taberna vosque contubernales...*) on proziva posjetitelje gostionice, optužujući ih da svi žude za njegovom Lezbijom ili da su je već posjedovali. Ti stihovi ne moraju prikazivati stvaran događaj, već se oslanjaju na ukorijenjene predodžbe o javnoj izloženosti žene i muškoj potrebi da prisvajaju ženski lik kao statusni simbol.

U pjesmi 58 (*Caeli, Lesbia nostra...*) Lezbija postaje metafora urbanog razvrata. Katul tu spaja helenističku ironiju s rimskim stereotipima o *meretrices*, javnim ženama koje su smatrane prijetnjom moralnom poretku. Premda Lezbija nije prikazana kao povijesna osoba, njezin lik snažno korespondira s tim kulturnim shvaćanjima.

Katul ne opisuje Lezbiju kao empirijski verificiranu osobu, nego kao diskurzivnu figuru čije značenje proizlazi iz interakcije između rimskih moralnih kategorija i retoričkih potreba lirskog iskaza.

3.3. Javni i privatni diskurs: Lezbija između intime i javnosti

Katulova se lirika kreće u rasponu od duboko privatnih emotivnih doživljaja do javnog, retoričkog nastupa. Dok je u ranim pjesmama (2, 3)

²³ Richlin, 1992, str. 160–165; 167–170.

Lezbija prisutna tek implicitno, kao objekt nježne igre, u središnjem dijelu zbirke – primjerice u pjesmama 37, 40 i 58 – ona ulazi u sferu javnog, gotovo forenzičkog diskursa, te postaje sredstvo društvenih obračuna i verbalnih nadmetanja.

Taj dvostruki položaj odražava specifičnost rimske intime: privatnost nikada nije bila potpuno izuzeta iz društvenih struktura moći.²⁴ Lezbija nastaje na spoju javnog i privatnog diskursa, što potvrđuje da nije riječ o običnoj povijesnoj osobi, već o književnom liku unutar složene mreže društvenih značenja. Katul time postiže dvostruki učinak: s jedne strane stvara dojam autentičnog intimnog iskustva, a s druge koristi kulturne obrasce koji Lezbiju čine prepoznatljivom rimskom čitatelju.

Može se zaključiti kako analiza društvenog konteksta otkriva da Lezbija ne funkcionira kao odraz stvarne žene, već kao figura putem koje Katul oživljava moralne norme, stereotipe i napetosti aristokratskog Rima. Njezina se uloga ostvaruje na granici intime i javnosti, gdje se osobni afekti prelamaju kroz prizmu društvenih predodžbi o ženskoj časti i ugledu. Upravo ta kulturna čitljivost čini je ključnim instrumentom Katulove poetičke dramatisacije, a ne biografskim subjektom.

4. RETORIČKA I STRUKTURNA RAZINA: LEZBIJA KAO ZNAČENJSKO SREDIŠTE LIRSKOG CIKLUSA

Razumijevanje statusa Lezbije u Katulovu korpusu zahtijeva analizu retoričkih i kompozicijskih postupaka koji određuju njezinu funkciju unutar zbirke. Iako Katulova poezija nije narativna u tradicionalnom smislu, ona posjeduje unutarnju dramaturgiju i retoričku logiku nužnu za oblikovanje emocionalnih i diskurzivnih obrata. U tom procesu Lezbija ima ulogu ključne figure – ona nije psihološki profiliran lik, nego retorički operator koji omogućuje transformaciju afektivnog iskustva u strukturirani poetski diskurs.

²⁴ Wallace-Hadrill, 1988, str. 74. Autor opisuje rimsku kuću bez striktno podjele na “javno” i “privatno” u modernom smislu, naglašavajući cirkulaciju robova i društvene hijerarhije.

Retorički modeli konstruiranja ženskog lika – Lezbijin se lik stoga ne gradi naracijom, već specifičnim retoričkim modelima, među kojima se izdvajaju tri ključna:

- Antiteza kao temelj emocionalne dinamike: U pjesmi 72 (*Dicebas quondam... / Ti si govorila nekad...*) Katul suprotstavlja prošlu idealizaciju (*Dilexi tum te non tantum... / Tad si mi značila više...*) sadašnjem razočaranju (*Nunc te cognovi / Sad sam upoznao tebe*). Lezbija ovdje postaje os oko koje se prelama promjena govornikova afekta. Antiteza tako funkcionira kao strukturni marker emocionalne mijene, pri čemu se ženski lik svodi na katalizator lirskog preokreta.
- Paradoks kao oblik lirske koncentracije: Pjesma 85 (*Odi et amo... / Mrzim i ljubim...*) pokazuje kako Lezbija može biti odsutna iz teksta, a ipak djelovati kao implicitna semantička nužnost. Paradoks ne opisuje Lezbiju, već nemogućnost subjekta da racionalizira vlastite osjećaje, čime ona postaje uzrok lišen dramske prisutnosti.
- Ironija i depersonalizacija: U pjesmi 70 (*Nulli se dicit mulier mea... / Žena mog srca kaže...*) pjesnik navodi Lezbijine riječi samo da bi ih ironično obezvrijedio i time uspostavio mušku kontrolu nad ženskim iskazom. Ironija ovdje služi osvješćivanju odnosa moći, pretvarajući Lezbiju u retoričku figuru pogodnu za kritiku ženske nestalnosti.

Sintaktička sažetost i metrička dramaturgija izravno oblikuju status Lezbijina lika u tekstu. Kratke rečenice, parataksa i elipse stvaraju dojam emocionalne hitnosti i retoričke napetosti, dok hendekasilab u pjesmama 2, 5, 7 i 11 pojačava ritmičku protočnost i brzu izmjenu afekata. U takvom okviru Lezbija prestaje biti pasivan objekt opisa i postaje impuls samog lirskog izraza.

Nasuprot tomu, u elegijama poput 76. i 109., elegijski distih omogućuje distancu i refleksiju. Ta metrička struktura pretvara neposrednu strast u promišljanje patnje, pa se Lezbija pojavljuje prvenstveno kao povod za introspekciju, bez konkretnih biografskih obilježja.

Katul, dakle, svjesno koristi semantički potencijal metra: hendekasilab nosi nježnost i ironiju, a distih rezignaciju. Ovisno o metričkim i retoričkim

potrebama pjesme, mijenja se i Lezbija, poprimajući različite emotivne nijanse koje potvrđuju njezinu funkciju u tekstu.

Lezbija u strukturi ciklusa: implicitna dramaturgija – Premda Katulova zbirka ne slijedi linearni narativni niz, istraživači poput Fitzgeralda, Wisemana i Thomsona pokazali su da se pjesme mogu čitati kao zasebni, ali povezani segmenti emocionalnog puta lirskog subjekta. U toj implicitnoj dramaturgiji Lezbija zauzima specifična mjesta ovisno o dijelu ciklusa:

- Rani segment (pjesme 2–13) obilježavaju intimnost i razigranost. Lezbija je ovdje prisutna implicitno i nježno, u funkciji poetike minijature.
- Središnji segment (pjesme 37–75) donosi sukob, ironiju i raskol. Lezbija postaje predmetom javnih aluzija i retoričkih obračuna, čime se ostvaruje dramaturgija sukoba.
- Kasni segment (pjesme 76–85) karakteriziraju redukcija i apstrakcija. U tim je pjesmama Lezbija kao lik gotovo posve odsutna; ona postaje povod, a ne prisutnost, što ukazuje na koncentraciju značenja.

Takav razvoj ne sugerira biografsku kronologiju, već kompozicijski luk koji strukturira lirski subjekt kroz različite emocionalne faze, pri čemu Lezbija ostaje čvrsto vezana uz semantičku funkciju svakog pojedinog dijela ciklusa.

Lezbija kao retorička figura: ime, značenje i funkcija – Samo ime *Lesbia* snažno upućuje na književnu motivaciju, jer priziva Sapfu i lezbosku lirsku tradiciju, čime se Katulova junakinja barem djelomično premješta iz povijesne zbilje u prostor književne konstrukcije. Taj izbor izravno priziva Sapfu i lezbosku pjesničku tradiciju, čime Katul uspostavlja okvir književnih upućivanja u kojem Lezbija postaje metapoetički znak, a ne društveno prepoznatljiva žena. Imenovanje stoga funkcionira kao programska gesta: lik koji nosi ime najpoznatije antičke pjesnikinje ne može se promatrati izvan koordinata koje određuju Katulovu liriku.

Štoviše, ime *Lesbia* rezonira i s kulturnom tradicijom kasne Republike, u kojoj su ženski likovi često nositelji moralnih i društvenih vrijednosti.

Katul taj obrazac ne koristi mimetički, već ga preoblikuje tako da Lezbija istodobno evocira helenističku lirsku tradiciju i rimsku sklonost moralnom vrednovanju ženskog ponašanja.

Zbog toga Lezbija ne funkcionira kao psihološki profiliran lik, nego kao središte znakova u kojem se susreću signali književne tradicije, neoterička estetika i rimski kulturni kontekst. Njezin identitet ne proizlazi iz karakterizacije, nego iz retoričkih postupaka i dramaturgije pjesničkog ciklusa. Ona je, u konačnici, figura književnog značenja, konstrukcija koja Katulu omogućuje izražavanje emocionalnih kontrasta i mijena u pjesničkom izrazu.

Retorička i kompozicijska analiza tako potvrđuje da Lezbija nije biografski subjekt već središnji znak koji strukturira emocionalni i dramaturški luk zbirke. Njezina funkcija ovisi o retoričkim figurama, metrici i rasporedu pjesama, čime ona postaje os koja osigurava čvrstu strukturu i povezanost Katulova pjesništva, omogućujući neprestanu transformaciju lirskog "ja".

5. LEZBIJA IZMEĐU BIOGRAFIJE I FIKCIJE: HIBRIDNI MODEL KNJIŽEVNO-SOCIJALNOG KONSTRUKTA

Pitanje identiteta Lezbijina lika jedno je od najdugotrajnijih problema u tumačenju Katulove lirike. Tradicionalna filologija, oslanjajući se na antičke komentare i humanističku recepciju, poistovjećivala je Lezbiju s Klodijom Metelom,²⁵ pri čemu su Apulejeva svjedočanstva (*Apologia* 10),²⁶ tematske podudarnosti s Ciceronovim govorom *Pro Caelio* i snažna emocionalna izražajnost pojedinih pjesama smatrani dokazima stvarne ljubavne veze.

²⁵ *Lezbija* je književno ime pod kojim Katul u svojim pjesmama prikriva ženu s kojom je imao strastvenu, ali nestalnu ljubavnu vezu. Većina istraživača poistovjećuje je s rimskom plemkinjom Klodijom Metelom (*Clodia Metelli*), poznatoj po duhovitosti, obrazovanju i skandaloznom životu u kasnorepublikanskom Rimu. U zbirci *Carmina* Lezbija postaje središnja figura Katulove emocionalne poetike: prikazana je čas kao idealizirana ljubavnica, čas kao izvor izdaje, nevjere i pjesnikove patnje. Njezin lik, oblikovan po uzoru na sapfičku liriku (otuda i ime "Lezbija"), stoji u temelju rimskog ljubavnog elegijskog svijeta.

²⁶ Apuleius. *Apol.* 10 (prema izd. Helm, 1963).

Međutim, takva identifikacija ne može se pouzdano potvrditi, jer nedostaju izravni povijesni dokazi, a emocionalna snaga Katulove poezije može se objasniti i pjesničkim umijećem, a ne nužno autobiografskom stvarnošću. Osim toga, sama struktura pjesama ne nudi konkretne biografske podatke o Lezbiji, koja se pojavljuje prije svega kao retorička funkcija, a ne kao jasno određena društvena osoba. Izbor pseudonima *Lesbia*, koji priziva Sapfu i lezbosku lirsku tradiciju, dodatno upućuje na književnu, a ne dokumentarnu narav toga lika.

Suvremena tumačenja stoga naglašavaju da se Lezbija mora razumjeti unutar književnog sustava Katulove zbirke, oblikovanog prema helenističkim uzorima, gdje i sam lirski subjekt djeluje kao književna konstrukcija. Promjenjivost Lezbijine uloge, od idealizirane ljubavnice do gotovo apstraktnog uzroka patnje, potvrđuje njezinu funkcionalnu i poetičku prirodu. Ipak, potpuno fikcionalno tumačenje također ima svoja ograničenja, jer Katulove pjesme uključuju stvarne društvene okolnosti, imena i prostore, a emocionalna snaga lirike upućuje na povezanost s iskustvenom stvarnošću. Stoga se Lezbija najprimjerenije može razumjeti kao književni lik oblikovan pjesničkim postupcima, ali istodobno ukorijenjen u društvenom i emocionalnom kontekstu rimskog svijeta.

Prema hibridnom modelu: Lezbija kao književno-socijalni konstrukt – Najuvjerljivijim se pokazuje hibridni model, prema kojem Lezbija funkcionira kao tekstualni mehanizam koji omogućuje organizaciju emocionalne dramaturgije zbirke, pri čemu njezin identitet proizlazi iz retoričke funkcije, a ne iz biografske referencije. Lezbiju se ne može poistovjetiti s Klodijom jer za takvu identifikaciju ne postoje pouzdani povijesni ni narativni temelji. S druge strane, ona nije ni potpuno izmišljena figura budući da je oblikovana prema rimskim društvenim predodžbama i prepoznatljivim kulturnim obrascima kasne Republike.

U Katulovu pjesništvu Lezbija tako postaje književna figura nastala na spoju neoteričkog pjesničkog programa i aristokratskog mentaliteta. Ona ne funkcionira kao stvarna osoba već kao središte značenja u kojem se križaju emocionalne, retoričke i kulturne silnice teksta. Katulova poetika,

naime, ne oslanja se na biografske podatke nego na retoričko i književno posredovano preoblikovanje iskustva u umjetničku tvorevinu. Upravo hibridni pristup nudi najcjelovitije tumačenje: on Lezbiju definira kao znak koji strukturira ljubavni diskurs te omogućuje njegovu emocionalnu i stilsku raznolikost.

Tablica u nastavku sintetizira tri ključne razine oblikovanja Lezbijina lika, povezujući njihove specifične funkcije s konkretnim primjerima iz Katulova opusa.

Tablica 1: Funkcije Lezbijina lika

RAZINA FUNKCIJE	OPIS ULOGA LEZBIJINA LIKA	PRIMJERI IZ KATULOVIH PJESAMA
Intertekstualna	Lezbija funkcionira kao aluzivni most prema sapfičkoj i aleksandrijskoj lirici; njezina pojava priziva helenističke matrice kratkoće, afektivne kondenzacije i stilizirane senzibilnosti.	<i>Catull.</i> 51 (preoblikovanje Sapfe fr. 31); <i>Catull.</i> 2 i 3 (minijature u aleksandrijskom duhu).
Društveno-kontekstualna	Lezbija je oblikovana u okvirima rimskih moralnih kategorija (<i>fides, pudor, levitas</i>) i aristokratske predodžbe o ženskoj reputaciji; služi kao znak društvene napetosti između intime i javnosti.	<i>Catull.</i> 37 (muški rivali i društvena izloženost); <i>Catull.</i> 58 (Lezbija kao figura urbanog razvrata).
Retoričko-strukturalna	Lezbija je katalizator antiteza, paradoksa i emocionalnih preokreta; strukturirajući element koji omogućuje dramaturgiju lirskog ciklusa, a ne psihološki lik.	<i>Catull.</i> 72 (antiteza nekad/sad); <i>Catull.</i> 70 (ironija); <i>Catull.</i> 85 (paradoks: <i>odi et amo</i>).

ZAKLJUČAK

Analiza Lezbijina lika u Katulovu pjesništvu razotkriva složenu strukturu teksta u kojoj se prožimaju književne aluzije, društveno-kontekstualni i retoričko-strukturalni elementi. Dok intertekstualna vizura pozicionira

Lezbiju kao palimpsest sapfičke lirike i neoteričke estetike *leptótēs*-a, društveni kontekst kasne Republike definira je kao kulturni znak opterećen rimskim moralnim kategorijama časti i ugleda. Na retoričkoj razini, Lezbija nije prikazana kao stvarna osoba nego služi kao središnja točka oko koje se, kroz suprotnosti i različite ritmove, razvija radnja i osjećaji lirskog subjekta.

Sinteza ovih perspektiva afirmira hibridni model tumačenja kao metodološki najplodniji pristup. Lezbija se time definira kao strukturni princip organizacije lirskog subjekta koji nadilazi binarnu opreku između biografske Klodije i čiste fikcije. Njezina fluidnost unutar zbirke – transformacija od intimne figure, preko predmeta invektive, do apstraktnog agensa boli – ne upućuje na narušenu cjelovitost, nego je ključ njezine funkcionalnosti u značenjskom ustroju zbirke. Ona je medij kojim Katul univerzalizira partikularno iskustvo, spajajući helenističku profinjenost s rimskom društvenom stvarnošću.

Ovakav pristup otvara prostor za daljnja komparativna istraživanja, posebice u odnosu na konstrukciju ženskih likova u rimskoj elegiji (Propertije, Tibul, Ovidije) te u kontekstu povijesti emocija. Buduća istraživanja mogla bi ispitati kako se model Lezbije kao retoričkog znaka dalje razvija kod spomenutih pjesnika te koji su njegovi učinci u kasnorimskoj ljubavnoj poetici. Dakle, Lezbija ostaje jedan od temeljnih estetskih modela rimske lirike ne kao biografska figura nego kao književni mehanizam koji individualno iskustvo preobražava u trajnu umjetničku formu.

IZVORI

- Apuleius, 1963. *Apulei Platonici Madaurensis Opera Quae Supersunt* (ur. Rudolf Helm). Lipsiae: Teubner.
- Catullus, C. V., 1983. *Catullus* (ur. G. P. Goold). London: Duckworth.
- Cicero, M. T., 1905. *M. Tulli Ciceronis Orationes* (ur. A. C. Clark & W. Peterson). Oxonii: E. Typographeo Clarendoniano.
- Sappho et Alcaeus, 1971. *Fragmenta* (ur. E.-M. V. Hamm). Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennepe.

SEKUNDARNA LITERATURA

- Bing, P., 1988. *The well-read muse present and past in Callimachus and the Hellenistic poets*. Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.
- Cohn, D., 1988. *Transparent minds: narrative modes for presenting consciousness in fiction*. Princeton, N. J: Princeton University Press.
- Conte, G. B., Segal, C., 1986. *The Rhetoric of imitation: genre and poetic memory in Virgil and other Latin poets*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Edwards, C., 1993. *The politics of immorality in ancient Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fitzgerald, W., 1995. *Catullan provocations: lyric poetry and the drama of position*. Berkeley: University of California Press.
- Genette, G., 1982. *Palimpsestes: la littérature au second degré*. Paris: Éditions du Seuil.
- Greene, E., 1998. *The erotics of domination: male desire and the mistress in Latin love poetry*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- Quinn, K., 1972. *Catullus: an interpretation*. London: Batsford.
- Richlin, A. ur., 1992. *Pornography and representation in Greece and Rome*. New York: Oxford University Press.
- Ricoeur, P., 1983. *Temps et récit*. Paris: Éditions du Seuil.
- Skinner, M. B., 2003. *Catullus in Verona: a reading of the Elegiac libellus, poems 65–116*. Columbus: Ohio State University Press.
- Škiljan, D., 1987. *Carmina Catulli, Katul pjesme*. Zagreb: Latina et Graeca.

- Thomson, D. F. S. ur., 2003. *Catullus*. Toronto [Ont.]: University of Toronto Press.
- Višić, M., 2008. *Antologija stare helenske lirike*. Podgorica: ITP Unireks.
- Wallace-Hadrill, A., 1988. "The Social Structure of the Roman House". *Papers of the British School at Rome*, 56, str. 43–97.
- Wiseman, T. P., 1985. *Catullus and his world: a reappraisal*. Cambridge: Cambridge University Press.

LESBIA AS A LITERARY-SOCIAL CONSTRUCT: THE RHETORICAL-STRUCTURAL FUNCTION OF THE FEMALE FIGURE IN CATULLUS' LYRIC POETRY

Abstract

This paper examines the interpretation of Lesbia's character in Catullus' poetry with the aim of overcoming the traditional dichotomy between biographical and formalist readings. The topic is relevant because it contributes to contemporary philological discussions on the relationship between fiction, social context, and literary construction in ancient lyric poetry, particularly within the framework of Neoteric poetics and intertextuality. The author proceeds from the hypothesis that the possibility cannot be excluded that a literary character based on a historical person may also be a rhetorical-structural construct, although this is not crucial for the research conducted in this paper. The aim of the study is to offer a comprehensive interpretation of Lesbia by analysing her function within the poetic system, rather than attempting to identify her with the historical Clodia. The methodological framework is based on a multidimensional approach encompassing intertextual-poetological, socio-contextual, and rhetorical-structural analysis of selected Catullan poems. Particular attention is given to the influence of Sapphic lyric, the Hellenistic aesthetic of *leptótēs*, and Roman social norms, as well as to rhetorical devices such as antithesis, irony, and metrical variation. The results of the study show that Lesbia functions as a dynamic rhetorical and semantic centre of Catullus' lyric cycle. She is not a psychologically developed character, but an aesthetic function that enables the articulation of emotional contrasts, dramatizes the relationship between the public and the private, and connects Roman poetry with the Greek literary tradition. In conclusion, the author confirms a hybrid interpretative model according to which Lesbia represents a literary mechanism that transforms personal experience into a universal artistic form and constitutes a key structural element of Catullus' lyric poetry.

Keywords: *Gaius Valerius Catullus, Lesbia, Roman lyric poetry, Neoterics, intertextuality, literary construct, Roman social norms*